

G. E. LESSING.

ΛΑΟΚΟΩΝ*

*H

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Μοί φαίνεται μάλιστα ότι, εάν ο Βιργίλιος ως πρότυπον αὐτοῦ εἶχε τὸ σύμπλεγμα δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθῇ μετὰ τοσαύτης μετριότητος, ὥστε νὰ ἐπιτρέψῃ σχεδὸν νὰ ἐξεύρωμεν μόνον τὴν εἰς ἓνα δεσμὸν πλοκὴν καὶ τῶν τριῶν σωμάτων. Τοῦτο ἠθελε τόσον ζωηρῶς προσβάλλει τὸ ὄμμα αὐτοῦ, αὐτὸς δ' οὗτος τοσοῦτον ἐξαιρετον ἐπενέργειαν ἀπ' αὐτοῦ θὰ ἠσθάνετο, ὥστε δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ μὴ ἐκδηλώσῃ ἐπὶ τὴν τοῦτου ἐντύπωσιν καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτοῦ. Εἶπον ὅτι ἡ παροῦσα περίστασις δὲν ἦτο ἀρμόδιος πρὸς ἐξεικόνισιν τῆς πλοκῆς ταύτης. Καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ μία ἐστὶ λέξις θὰ παρεῖχεν ἴσως αὐτῇ ἐν τῇ σκιά, ἐν ἣ ὁ ποιητὴς ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ αὐτήν, λίαν διακριτικὸν τύπον. Ἐκείνο, ὅπερ ὁ καλλιτέχνης ἀνευ τῆς λέξεως ταύτης ἠδύνατο ν' ἀνακαλύψῃ, τοῦτο ὁ ποιητὴς, εἰς παρὰ τῇ καλλιτέχνῃ αὐτὸ καθεώρα, οὐδαμῶς θὰ κατέλειπεν ἀνέκφραστον. Ὁ καλλιτέχνης εἶχεν ἄγαν ἐπιτακτικὰ αἰτία νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐκπαῖν εἰς φωνὰς τὸ τοῦ Λαοκόοντος πάθημα. Ἀν ὅμως ὁ ποιητὴς εἶχεν ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ πρὸ αὐτοῦ τὸν τοσοῦτον συγκινητικὸν σύνδεσμον τῆς καλλονῆς καὶ τοῦ πόνου, τί ἠδύνατο ν' ἀναγκάσῃ αὐτόν, οὕτως ἀναποφεύκτως τὴν ἐκ τοῦ συνδέσμου τοῦτου τῆς καλλονῆς καὶ τοῦ πόνου πηγάζουσαν ἰδέαν τῆς ἀνδρικῆς ἀξιοπρεπείας καὶ μεγαθύμου ὑπομονῆς ἐντελῶς ἀνυπόδεικτον ν' ἀφήσῃ καὶ ἡμῶς διὰ μιᾶς, διὰ τῆς τρομερᾶς τοῦ Λαοκόοντος φωνῆς νὰ ἐκπλήξῃ; Ὁ Ρίχαρδσον λέγει, ὅτι ὁ τοῦ Βιργιλίου Λαοκόων δέον νὰ κραυγάζῃ, καθόσον ὁ ποιητὴς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ διεγείρῃ τόσον συμπάθειαν δι' αὐτόν, ὅσον τρόπον καὶ ἐκπλήξῃ παρὰ τοῖς Τρωσὶ. Παραδέχομαι τοῦτο, εἰ καὶ ὁ Ρίχαρδσον δὲν φαίνεται νὰ ἐσκέφθῃ ὅτι τὴν περιγραφὴν ταύτην ὁ ποιητὴς οὐδόλως ποιεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ Αἰνείου καὶ κατὰ τῆς Διδούης, τὴν συμπάθειαν τῆς ὁποίας ὁ Αἰνείας δὲν ἠδύνατο ἐπαρκῶς νὰ κινήσῃ. Ἀλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ μὲ ἐκπλήττει, δὲν εἶναι ἡ κραυγὴ, ἀλλ' ἡ ἑλλειψὶς πάσης βαθμολογικῆς σειρᾶς μέχρι τῆς κραυγῆς ταύτης, εἰς ἣν φυσικῶς τῷ λόγῳ τὸ καλλιτέχνημα θ' ἀνῆκε κατ' ἀνάγκην τὸν ποιητὴν, ἂν οὗτος, ὡς προϋποθέτομεν, ὡς πρότυπον αὐτοῦ τοῦτο ἐκέκτητο. Ὁ Ρίχαρδσον προστίθισιν¹,

*) De ἀριθ. 10, σελ. 189—192.

1) De la Peinture, Tome III p. 516. C'est l'horreur que les Troïens ont conçue contre Laocoon, qui était nécessaire à Virgile pour la conduite de son Poème; et cela le mène à cette Description pathétique de la destruction de la patrie de son Héros. Aussi Virgile n'avait garde de diviser l'attention sur la dernière nuit, pour une grande ville entière, par la peinture d'un petit malheur d'un Particulier.

ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Λαοκόοντος θὰ καταλήξῃ ἀπλῶς εἰς τὴν παθητικὴν περιγραφὴν τῆς τελειωτικῆς καταστροφῆς. Ὁ ποιητὴς δὲν ἠδύνατο λοιπὸν νὰ καταστήσῃ αὐτὴν μᾶλλον ἐνδιαφέρονσαν, ἵνα μὴ διασκηδῶσιν διὰ τοῦ ἀτυχήματος ἐνὸς καὶ μόνου πολίτου τὴν ἡμετέραν προσοχὴν, ἣν ἀμερίστον ἀπαιτεῖ ἡ τελευταία φρικώδης αὐτῇ νύξ. Τοῦτο ὅμως σημαίνει τὸ νὰ θέλῃ τις νὰ θεωρήσῃ τὸ ζήτημα ἐκ γραφικῆς ἐπόψεως, ἐξ ἧς δὲν εἶναι δυνατόν ποδῶς τοῦτο νὰ θεωρηθῇ. Τὸ τοῦ Λαοκόοντος δυστύχημα καὶ ἡ καταστροφὴ οὐδόλως ἀποτελοῦσι παραλλήλους εἰκόνας παρὰ τῇ ποιητῇ ἀμφοτέρω οὐδόλως ἀποτελοῦσι συνολὸν τι, ὅπερ διὰ μιᾶς νὰ ἠδύνατο ἢ νὰ ὀφείλῃν ὁ ἡμέτερος ὀφθαλμὸς νὰ ἐπισκοπήσῃ, μόνον δὲ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀπηρεῖτο προσοχὴ, ἵνα τὰ ἡμέτερα βλέμματα ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τοῦ Λαοκόοντος μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῆς πυρπολουμένης πόλεως.

Ἀμφοτέρων αἱ περιγραφαὶ ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλας, ἀδυνατῶ δὲ νὰ κατανοήσω ὁποία ζημία ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ τῇ ἀκολουθίᾳ, ὅσονδήποτε μεγάλως κἂν ἡ προηγούμενη ἡμῶς συνεικίνοι, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ ἀκόλουθος δὲν ἦτο καθ' ἑαυτὴν ἱκανῶς συγκινητική.

Πολὺ ὀλιγωτέρους λόγους ἠθελεν ἔχει ὁ ποιητὴς ἵνα τροποποιήσῃ τοὺς ἐλιγμούς τῶν ὄψεων. Οὗτοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ ἐπασχολοῦσι τὰς χεῖρας καὶ περιπλέκουσι τοὺς πόδας. Ὅσῳ περισσότερον τέρειται τὸν ὀφθαλμὸν ἡ διάταξις αὐτῇ, τοσοῦτον ζωηρὰ εἶναι ἡ εἰκὼν, ἥτις ἐκ τούτου ἐν τῇ φαντασίᾳ ἐναπολείπεται. Οὕτω δὲ σαφὴς εἶναι καὶ καθαρά, ὥστε ἡ διὰ τῶν λέξεων παράστασις ταύτης εἶναι πολλῶ ἀσθενέστερα τῆς διὰ φυσικῶν σημείων.

— — — micat alter, et ipsum

Laocoonta petit, totumque intraque supraque
Implicat et rapido tandem ferit ilia morsu.At serpens lapsu crebro redeunte subintrat
Lubricus, intortoque ligat genua infirma nodo.

Οὗτοι εἰσὶ στίχοι τοῦ Sadolet, οἵτινες γραφικώτερον ἀναμυθιόλως θὰ παρίσταντο ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου ἂν ψηλαφῇ τὸν πρότυπον ἐθέρομαι τὴν φαντασίαν αὐτοῦ καὶ οἵτινες τότε βεβαίως αἰρετώτεροι ἢ ὁ ἑαυτοῦ εἶσθαι ἐκείνων, οὓς οὗτος τανῦν παρέχει.

Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite et cervicibus altis.

Οἱ χαρακτηρισμοὶ οὗτοι ἐν γένει πληροῦσι τὴν ἡμετέραν φαντασίαν, ἀλλ' οὐκέτι δέον ἵνα ἐν τούτοις αὐτῇ ἐμμένῃ, οὐδ' ὀφείλῃ νὰ διασαφῇ αὐτοὺς, ἀλλὰ νῦν μὲν τοὺς ὄψεις μόνους ὀφείλῃ νὰ καθορᾷ, νῦν δὲ μόνον τὸν Λαοκόοντα, νὰ μὴ θέλῃ δὲ νὰ παραστήσῃ ἑαυτῇ ὁποῖαν εἰκόνα ἀμφοτέρω ὁμοῦ ἀπαρτίζουσιν. Εὐθὺς ὡς αὐτὴ εἰς τοῦτο ὑποπέσῃ ἡ τοῦ Βιργιλίου εἰκὼν ἀρχεται αὐτῇ ἀπαρτέκουσα, ἥκιστα δὲ γραφικὴν ταύτην ἀνευρίσκει.

Κἂν ὅμως εἴ τι μινδόλως ἀτυχεῖς ἦσαν αἱ μετατροπαί, ἃς ὁ Βιργίλιος διὰ τοῦ αὐτοῦ δοθέντος προτύπου ἐποιήσατο, οὐχ ἥττον θὰ ἦσαν ἀπλῶς αὐθαίρετοι. Μιμεῖται τις ἵνα ἐπιτύχῃ τῆς ὁμοιότητος· δύναται ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τῆς ὁμοιότητος, ὅταν πέραν τοῦ δέοντος τροποποιῇ τὰ πράγματα; Τούναντίον, ὁ δῶκε τοῦτο τις πρόατη, κατάδηλος εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ

τοιούτου, ὅτι δηλ. δὲν θέλει νὰ ἐπιτύχη τῆς ὁμοιότητος καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ἀπεμιμήθη.

Ἄλλ' ἡδύνατό τις ν' ἀντεῖπῃ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς τοῦ ὅλου ἀπομιμήσεως, ἀλλὰ τῆς ἀπομιμήσεως νῦν μὲν τούτου νῦν δ' ἐκείνου τοῦ τμήματος; Καλῶς· πλὴν τίνα εἰσὶ τὰ ἰδιαίτερα ταῦτα μέρη, ἅτινα τοσοῦτον ἀκριδῶς ἐν τῇ περιγραφῇ καὶ τῷ καλλιτεχνήματι συνταυτίζονται, ὥστε ἐκ τούτου νὰ φαίνονται δανεισθεῖς ταῦτα ὁ ποιητής. Τὸν πατέρα, τοὺς παῖδας, τοὺς ὄφεις, πάντα τοῦτα παρέσχετό τε ποιητὴ καὶ τῷ καλλιτέχνῃ ἡ ἱστορία. Πέραν τοῦ ἱστορικοῦ ἡ συνταυτίζουσα οὐδαμοῦ ἀλλαχού παρατηρεῖται ἢ ἐν τῷ ἑξῆς, ὅτι τὸν πατέρα καὶ τοὺς παῖδας ἐν ἐνὶ ἑξ ὄψεων συμπλέγματι περιπλέκουσι. Ἡ πρὸς τοῦτο ἄμωρς ἰδέα ἐπήγαγεν ἐκ τῆς μεταβληθείσης περιστάσεως ὅτι τὸν πατέρα τὸ αὐτὸ ἐπληξεν ἀτύχημα οἶον καὶ τοὺς παῖδας. Τὴν μεταβολὴν ὅμως ταύτην, ὡς ἐβήθημεν εἰπόντες, φαίνεται νὰ διενήργησεν ὁ Βιργίλιος, καθόσον ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις διαφόρως ὅλως λαλεῖ. Ἐπομένως ἐὰν ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς κοινῆς ἐκείνης συμπλοκῆς δέον νὰ ὑπάρχῃ ἀπομίμῃς ἐκ τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλου μέρους, ταύτην ὀφείλομεν νὰ εἰκάσωμεν πιθανώτερον ὡς τῷ καλλιτέχνῃ ἢ τῷ ποιητῇ ἐνοικοῦσαν. Εἰς πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἀφίστανται ἀλλήλων μετὰ τῆς ἑξῆς μόνον διαφορᾶς, ὅτι, ἐὰν ὁ καλλιτέχνης εἶναι ὁ διενεργήσας τὰς διαφορὰς, δύναται νὰ συνυπάρχῃ ἐτι ὁ σκοπὸς τοῦ ν' ἀπομιμηθῇ τὸν ποιητὴν, καθόσον ὁ προορισμὸς καὶ τὰ ὅρια τῆς τέχνης αὐτοῦ πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἠνάγκαζον· ἐὰν δὲ τούναντίον ὁ ποιητής εἶναι ἐκεῖνος, ὃς τὸν καλλιτέχνην ἀπεμιμήθη, τότε ἀπαρᾶ αἱ μνημονοθεῖσαι διαφοραὶ ἀποτελοῦσιν ἀπόδειξιν κατὰ τῆς ὑποτιθεμένης μιμήσεως καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες μ' ὅλα ταῦτα βεβαιοῦσιν αὐτήν, οὐδὲν δύναται ἐκ τούτου νὰ ἐβῇενται πέρα τῆς ἀξιώσεως ὅτι τὸ καλλιτεχνήμα εἶναι ἀρχαιότερον τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς.

Z'.

Ὅταν λέγεται ὅτι ὁ καλλιτέχνης μιμεῖται τὸν ποιητὴν ἢ καὶ ὁ ποιητής τὸν καλλιτέχνην, τοῦτο διττὴν δύναται νὰ ἔχῃ σημασίαν. Εἴτε ὁ εἰς τὸν δύο καθίστησι πραγματικὸν ἀντικείμενον τῆς ἀπομιμήσεως αὐτοῦ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἄλλου, εἴτε ἀμφότεροι ἐνός εἶδους ἀντικείμενα πρὸς ἀπομίμῃς ἔχουσι καὶ μόνον τὸν τρόπον καὶ τὴν τέχνην τῆς ἀπομιμήσεως τούτων παρ' ἀλλήλων δανερίζονται.

Ὅταν ὁ Βιργίλιος περιγράψῃ τὴν ἀσπίδα τοῦ Αἰνείου, ἀπομιμεῖται τὸν τὴν ἀσπίδα ταύτην κατασκευάσαντα καλλιτέχνην κατὰ τὴν πρώτην σημασίαν. Ἀντικείμενον τῆς ἀπομιμήσεως αὐτοῦ εἶναι τὸ καλλιτεχνήμα καὶ οὐχὶ τὸ ἐπὶ τοῦ καλλιτεχνήματος ἐξεικονιζόμενον, κἂν δ' ἐτι περιγράψῃ καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπὶ τοῦ καλλιτεχνήματος καθορώμεν, περιγράφει τοῦτο ὡς μέρος τῆς ἀσπίδος μόνον καὶ οὐχὶ ὡς τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν. Τούναντίον ἂν ὁ Βιργίλιος ἀπεμιμεῖτο τὸ τοῦ Λαοκρόντος συμπλέγμα, ἢ ἀπομίμῃς αὐτὴ ἤθελεν εἶδαι τοῦ δευτέρου εἶδους. Καθόσον οὗτος θ' ἀπεμιμεῖτο οὐχὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ συμπλέγμα, ἀλλὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ παριστανόμενον καὶ μόνον τοῖς χαρακτήρας τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀπομιμήσεως

ἤθελεν ἀρυσθῆναι ἀπὸ τοῦ συμπλέγματος. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἀπομιμήσει ὁ ποιητής ἐργάζεται προτοτύπως, παρὰ τῇ ἄλλῃ δὲ ἀποτελεῖ ἀντιγραφέα. Ἐκεῖνη μὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς γενικῆς ἀπομιμήσεως, ἡ τις τὴν οὐσίαν τῆς τέχνης αὐτοῦ ἀπαρτίζει, ὁ δὲ ποιητής ἐργάζεται ὡς δαιμόνιος νοῦς, ἀδιάφορον ἂν τὸ πρότυπον αὐτοῦ ἵνα ἔργον ἄλλων τεχνῶν ἢ τῆς ψύσεως. Αὐτὴ δὲ τούναντίον ὑποβιάζει αὐτὸν καθ' ὅλοκλήριαν τῆς ἀξίας αὐτοῦ· ἀντὶ ν' ἀπομιμηται αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, ἀπομιμεῖται τὰς ἀφομοιώσεις αὐτῶν καὶ παρέχει ἡμῖν ψυχρὰς ὑπομνήσεις χαρακτῆρων ξένης μεγαλοφυΐας ὡς πρωτοτύπους χαρακτῆρας αὐτοῦ τοῦ ἰδίου.

Ὅταν ἐν τούτοις ὁ ποιητής καὶ ὁ καλλιτέχνης οὐχὶ σπανίως ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως ἀναγκάζονται νὰ θεωρῶσι ἢ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, ἅτινα κοινὰ πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι, τότε δὲν δύναται ἢ ἐν πολλοῖς νὰ συμφωνῶσιν αἱ ἀπομιμήσεις αὐτῶν χωρὶς νὰ ὑπῇ μεταξὺ τούτων καὶ ἡ ἐλαχίστη μίμῃς ἢ καὶ ἄμιλλα. Αἱ συμφωνίαι αὗται δύναται παρὰ καλλιτέχναις καὶ ποιηταῖς συγγενέσι τὴν ἐποχὴν νὰ συνεπάγωσιν ἀμοιβαίως διασαφήσεις περὶ πραγμάτων, μὴ ὑπαρχόντων πλέον. Ἄλλ' ὅμως τὸ νὰ ζητῇ τις νὰ ὑποστηρίξῃ τοιαύτας διασαφήσεις διὰ τοιούτου τινὸς τρόπου ὥστε νὰ ἐξάγῃ σκοπὸν ἐκ τοῦ τυχαίου, ἰδίᾳ δὲ τὸ νὰ θεωρῇ τὸν ποιητὴν ἐν ἐκάστῳ μικρολογίᾳ ὡς ρίψαντα βλέμμα ἐπὶ τούτου τοῦ ἀγάλματος ἢ ἐκείνης τῆς εἰκότος, ταῦτόν ἐστι πρὸς τὸ νὰ παρέχῃ αὐτῷ διφοροῦμένην ὅλως ὑπηρεσίαν. Καὶ οὐχὶ τούτῳ μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτῷ ἐτι τῷ ἀναγνώστῃ, εἰς τὸν ὅποιον διὰ τούτου τὸ ὀραϊότατον χωρίον λίαν ἐναργές, Θεοῦ θέλοντος, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐξοχὴν ψυχρὸν καθίστησι.

Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ σφάλμα περιφήμου τινὸς ἀγγλικοῦ ἐργου. Ὁ Σπένσε¹ ἔγραψε τὸν Πολύμητιν² αὐτοῦ μετὰ πολλῆς κλασικῆς μαθήσεως καὶ λίαν οἰκείας γνωριμίας πρὸς τὰ ἐναπολειφθέντα ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Συχνάκις ἐπέτυχεν οὗτος τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ νὰ ἐρμηνεύσῃ τοὺς ρωμαίους ποιητὰς καὶ ἐκ τῶν ποιητῶν πάλιν νὰ πορισθῇ ἐρμηνείας δι' ἀρχαία ἀνερμηνεύτα εἰδέτι καλλιτεχνήματα. Παρὰ ταῦτα ὅμως διαβεβαίω, ὅτι, διὰ πάντα ἀναγνώστην, εὐμοιροῦντα καλαισθησίας τὸ βιβλίον τοῦτο ὅλως ἀνυπόφορον δέον νὰ ἴηται.

(Ἀκολουθεῖ).

ΟΛΓΑ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ.

1) Spence (Ψήφ), ἄγγλος φιλόλογος γενν. 1699, καὶ ἀποθανὼν τῷ 1768. Ἐγράφε διάφορα ἔργα.

2) Ἡ πρώτη ἔκδοσις χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1747· ἡ δευτέρα ἀπὸ τοῦ 1755 καὶ φέρει τὸν τίτλον «Πολύμητις ἢ ἐξέτασις περὶ τῆς συμφωνίας τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ τῶν λεγόντων τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνῶν, ἥτοι ἀπόπειρα ἀμειβθείας αὐτῶν διασαφής». Εἰς 10 βιβλ. πρὸς τοῦ σέβασμ. Spence Λονδῶν ἐκ τῆς φιλ.